

”Fader Löhe”.

»Lär din församling att bedja Kyrkans böner, en bedjande församling är en i sanning liturgisk församling.»
(Löhe.)

Fråga en normalbildad svensk, vem Löhe var, och han skall i bästa fall svara, att han var nydanaren av den kyrkliga diakonien under det förra seklet. Har den tillfrågade teologiska intressen kan det hända, att han tillägger ytterligare en upplysning, som kom mig till del för några dagar sedan, då talet föll på Löhe: Vi fick anteckna på gymnasiet att han tillhörde de kyrliga estetflabbarna under 1800-talet. En sak är viss: mycket mera än ett namn är Löhe icke för våra dagars kyrkliga allmänhet.

Den andra januari detta år hade sextio år förflutit, sedan denne benådade och av Gud till den varmaste kärlek till Kyrkan fostrade man blev upptagen till den triumferande församlingen. Med anledning av det stora minnet har den tyska högkyrkorörelsen låtit sin tidskrift Die Hochkirche⁴ utkomma med ett dubbelnummer helt ägnat Löhe och hans insats i lutherdomens historia och hans betydelse för samtiden. Det är för att draga uppmärksamheten till denna publikation och till det stora minnet, som dessa rader äro tillkomna.

Neuendettelsau är icke blott namnet på den stora stiftelsen till diakoniens fromma, det är också den församling, Löhe fick sig anförtrodd, och där han troget förblev och där han, så som det är ytterst få givet, lyckades i församlingsvården förverkliga den »bedjande Kyrkans» grundsatser. Någon kyrkoledare, i formell mening, blev L. aldrig, hans förhållande till kyrkostyrelsen var understundom ej det bästa, mer än en gång drabbades han av suspension, men se vi till det trogna arbete denne bypräst utförde och till den skattkammare, han lämnat åt eftervärlden i sina skrifter, måste vi med Adolf Stählin säga, att han hör till dem, »som under detta århundrade (1800-talet) verkat skapande på det praktiska området, till de andligen betydelsefullaste och mångsidigaste». Stor som själsörjare, benådad som predikant, och som liturg kallad den gudomlige. Detta är den ena sidan av Löhes bild. Den andra är den, trots omgivande och beundrande vänner, ensamme mannen, den ofta för sitt själavårdande nits skull mistrodde och även förföljde prästen, den för sitt ivrande för den gamla, sköna gudstjänstens återupplivande såsom romanist utropade liturgiske forskaren. Så fick han aldrig i sin kyrka den ställning och det allmänna inflytande, han genom sina gåvor och sin hänförelse borde varit självskriven till, icke heller fann någon av de många teologiska fakulteterna det förenligt med sin värdighet att giva honom något akademiskt erkännande. Någon särskild förvåning kan detta förhållande ej väcka om vi betänka, att Löhe, i mångt och mycket före sin tid, genom hela sin inställning och all sin verksamhet måste vara dem misstänkt,

⁴ Die Hochkirche, Ernst Reinhardts förlag, München.

som mena, att den lutherska kyrkan endast kan hävda sin evangeliska karaktär genom ideliga medgivanden åt till vänster stående samfund, detta framförallt, då fråga är om sakramenten och gudstjänstens historiskt givna former. Och likväl kan ingen gärna tala mera varmt och inträngande om predikans värde än Löhe. — Ibland de medel, vilka kyrkan brukar till själarnas salighet står predikan främst. — Liksom han själv är den store predikanten. Ingen kan kraftigare än han varna för den överskattning av liturgiens värde, som ligger däri, att man värderar den som ett opus operatum — det är bättre, att allt faller bort och blott den rena läran bliver oförkränkt (Tre böcker om Kyrkan). Ja han kan i sitt betonande av den rena lärans betydelse för prästens ämbetsgärning understundom gå så långt, att Agustanas rite vocatus nästan sättes ur kraft.

Att just denne stränge och om sin kyrka så måne lutheran blev den, som framför alla andra i sin generation, strävade efter det gamla rika gudstjänstlivets pånyttfödelse är särskilt tacknämligt, det borde åtminstone för efterkommande tider vittna om den konfessionella legitimiteten i hans företag. Det borde också göra det möjligt att i denna tid, Kyrkans århundrade och den gudstjänstliga renässansens, väcka till liv en ny förståelse för Löhe, den lutherska gudstjänsttypens store apostel till välsignelse för den del av Kyrkan, som nämner sig med Luthers namn. Där till hör en ny förståelse för Nattvardens betydelse som en huvuddel av söndagens förnämsta gudstjänst. Man har icke utan skäl givit Löhe-häftet av Die Hochkirche titeln »Sakramentales Luthertum».

Icke endast huvudgudstjänsten hade Löhes stora intresse. För att Kyrkan med rätta skall kunna kallas en bedjande kyrka fordras, att börens röst aldrig förstummas. I matutinen och vespern såg Löhe de medel varigenom bönen dagligen skulle hållas vid makt i församlingen, genom gemensam gudstjänst eller vid husandakten. Hans uppskattning av breviariet var stor och genom sin Haus-, Schul- und Kirchenbuch har han skapat ett lekmannabreviarium av stort värde. I denna tid, då tidegårdens återvinnande är ett av föremålen för det kyrkliga restaurationsarbetet hos oss, bör denna sida av Löhes mångskiftande verksamhet kunna påräkna särskild uppmärksamhet.

Vad Löhe kan ha betytt för det liturgiska reform- och restaurationsarbetet hos oss under det förra seklet torde ännu icke vara till fullo utrett, men det är intressant att se, huru Rudin, som i sitt förslag till högmässa av 1888 citerar Löhe och rönt tydligt inflytande av hans stora agenda, genom sina motioner vid kyrkomötena 1888 och 1893 framträder som vårdaren och värnaren av det gammallutherska församlings- och gudstjänstlivet, och detta i innerlig, själavårdande anda, som osökt för tanken på Löhe. De Rudins motioner, som här åsyftas äro: om kyrkornas öppethållande utom gudstjänsttid, för enskild andakt (1888), om ny upplaga av Luthers lilla katekes, med varma ord om sådana yttre ting som knäfall och korstecken, samt om rätt för prästen till självkommunion, där man torde observera hänvisningen till reformationstidens och den gamla kyrkans praxis (1893). I detta sammanhang bör observeras Lunda-fakultetens inställning till det liturgiska reformarbetet på 1850-talet och dess förhållande till samma frågor vid seklets sista kyrkomöten och Rudins här nämnda insats, av allt detta framgår huru vanskligt det är

att utan noggrann prövning på våra förhållanden använda etiketterna högkyrklig och lågkyrklig.

Av Löhes rika produktion översattes en del redan tidigt till vårt språk. Här skall, förutom den redan citerade Tre böcker om Kyrkan (sv. 1846), nämnas: Andeliga blomsterfrön (sv. 1852), Bönbok för sjuka och döende (sv. s. å.) samt Den evangeliska prästen (sv. 1853).

Någon fullständig bild av Löhe ha icke dessa rader velat ge. För att lära ordentligt känna honom måste man gå till källorna, hans egna skrifter. Det är ett studium, som ej kan vara någon kyrkovän tråkigt eller ofruktbart. Ej heller på något sätt bortkastat. Ty Löhe är ej i första hand en gestalt ur det förflutna. Han tillhör oss, är samtidens och framtidens man. Framförallt är han den Kristusvunne, som älskade sin lutherska kyrka, därför att hon för honom var sanningens kyrka, den genom Nådens medel rika om vilken han till sist, i böckerna om Kyrkan, kan säga: »Ty aldrig har vår kyrka fattats något annat, för att med fulla händer utströ välsignelse över världen än enigheten.»

Harald Andersson. (Lund)

Abbé Vogler som orgelbyggare.

Om man med orgelns disposition förstår en schematisk framställning av dess resurser, har man lämnat den frågan öppen, vilka dessa äro. I själva verket har detta icke utgjort något spörsmål under orgelbyggeriets äldsta tider. Orgel betraktades såsom namnet organon direkt angiver såsom ett verktyg, vilket begagnades för att återgiva de klanger, vilka tidigare eller samtidigt alstrades på folkliga instrument av enklaste slag. Orgelregistrens historia belyser många gånger på ett enkelt sätt detta förhållande. Så var Principalen ursprungligen icke något annat än ett antal på en luftlåda ställda vulgärlöjter och t. o. m. ett så enkelt musicerande som det med munnen åstadkomna vislandet fick inom gamla tiders orgelbyggeri sitt efterhärmande register i orgelstämman Baarpijp (Baar = Bauer = bonde). Särskilt tydligt blir förhållandet mellan orgelns register och orkestrernas instrument, när fråga blir om rörverken, under det att orsaken till kvintregistrens införande med övriga orgelstämmor är mera omtvistad. Försök saknas emellertid icke att förklara dessas upptagande som orgelstämmor på ett med övriga register analogt sätt, i det desamma antagas hava införts i orgeln för att kunna åstadkomma den för medeltiden egendomliga stämföringen, som benämnes organon.

Det är utan vidare klart, att, om orgelns klangresurser icke kunde uppvisa andra förhållanden än de, vari de stå till sina klangliga förebilder dispositionskonsten i stort sett skulle inskränka sig till ett förfarande, varigenom orgeln ställdes i ett enkelt relationsförhållande till sin egen tids orkesterideal. Att orkesteridealet under alla tider utövat ett stort inflytande på orgelns disposition och intonation är obestridligt. Men lika visst är, att samtidigt ett energiskt arbete nedlagts på att giva orgeln resur-